

ГЛОБАЛЛАШУВ ЖАРАЁНИДА МИЛЛИЙ БАҒРИКЕНГЛИКНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ШАРТ-ШАРОИТЛАРИ

М. М. Бафаев

ТДПУ Амалий психология кафедраси доценти в.б., PhD

АННОТАЦИЯ

Межэтническое согласие и религиозная толерантность - один из основных принципов демократического общества. Толерантность обеспечивает гармонию между гражданами, предотвращает эскалацию социальных различий, естественным образом возникающих в обществе, возникновение социальных конфликтов.

Сегодня не только в нашей стране, но и во всем мире национальная толерантность, взаимоуважение и взаимопонимание становятся главными жизненными принципами. С этой точки зрения большое значение имеет формирование национальной толерантности у учеников.

ABSTRACT

Inter-ethnic harmony and religious tolerance is one of the basic principles of a democratic society. Tolerance ensures harmony between citizens, prevents the escalation of social differences that naturally arise in society, and the emergence of social conflicts.

Today, not only in our country, but throughout the world, national tolerance, mutual respect and mutual understanding are becoming the main principles of life. From this point of view, the formation of national tolerance among students is of great importance.

Жаҳон тажрибасидан маълумки, давлатнинг барқарорлиги кўп жиҳатдан миллатлараро муносабатлардаги турли муаммоларни ҳал этиш қобилиятига боғлиқдир. Кейинги вақтларда, глобаллашиб бораётган дунёдаги можаролар, шу жумладан, миллатлараро низолар кучаяётган бир шароитда, бу муаммо айниқса муҳим ўринга чиқиб борапти. Шу муносабат билан миллатлараро тотувлик ҳар қандай кўпмиллатли давлат учун ҳал қилувчи омил сифатида аҳамият касб этмоқда.

Одамларнинг дунёқараш, фикрлаш тарзига асосланувчи мураккаб ҳодиса бўлмиш миллатлараро муносабатларнинг ҳолати ва ривожланиши кўп

жиҳатдан мамлакат аҳолисининг бағрикенглик даражасига боғлиқдир. Миллий бағрикенглик (миллатлараро бағрикенглик) унинг устувор жиҳатларидан биридир. Бу эса миллатлараро тотувлик ва бағрикенглик маданиятини умумбашарий қадриятга айлантириш масаласининг қанчалик муҳимлигини кўрсатиб турибди. 2017 йил 19 майда Ўзбекистон Республикаси Президентининг Миллатлараро муносабатлар ва хорижий мамлакатлар билан дўстлик алоқаларини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» Фармон эълон қилинганлиги билан янада аҳамиятли ва Ўзбекистон ҳудудида кўпмиллатлилиқнинг шаклланиши ва ўзбек халқи орасида бошқа халқ ва миллат вакиллариининг тараққий этиши жараёнини кўрсатиб беради [1].

Айни вақтда онгдаги бағрикенглик, яъни толерантлик тамойиллари, Ўзбекистоннинг асрлар давомида таркиб топиб келаётган инсонпарварлик анъаналарига мос эканлигини таъкидлаб ўтмоқ керак. Халқ турмушининг ижтимоий, сиёсий, маънавий, иқтисодий, ахлоқий эҳтиёжлари, демократик жамиятни ривожлантириш истиқболлари ана шу муносабатларга асос қилиб олинган.

2018 йил 28 декабрда Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев Олий Мажлисга Мурожаатномасида худди шу масалага тўхталиб: “Ўзбекистон миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенглик соҳасида ўз анъаналарига доимо содиқ бўлиб, бу йўлдан ҳеч қачон оғишмасдан илгари боради. Мамлакатимизда турли миллат ва диний конфессия вакиллари ўртасида ўзаро ҳурмат, дўстлик ва аҳиллик муҳитини мустаҳкамлашга биринчи даражали эътибор қаратилади” [2], дея таъкидладилар.

ЮНЕСКО ташкилоти дунёда тинчлик, динлар ва конфессиялараро мулоқотни ўрнатиш, миллатлар ва элатлар ўртасида ҳамкорликни ривожлантириш борасида бағрикенгликка оид 70 дан зиёд халқаро ҳужжатлар, конвенциялар қабул қилган. Айниқса, 1995 йил 16 ноябрда ЮНЕСКО Бош конференциясининг 28-сессиясида қабул қилинган “Бағрикенглик тамойиллари декларацияси” дунё халқлари ичида тинчлик ва тотувликни таъминлаш, инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари устуворлигига асосланган тенг ҳуқуқлилиқ ва ўзаро ҳамкорлик муносабатларини қарор топтириш йўлида муҳим омил бўлди. Бунинг амалий ифодаси сифатида, 1995 йил “Халқаро бағрикенглик” йили деб эълон қилинди.

Маълумотларга кўра, бундан юз йил аввал ҳозирги республикамиз ҳудудида 70 га яқин миллат вакиллари истиқомат қилган. 1926 йилда эса республикамизда 90 та миллат ва элат яшаган бўлса, 1959 йилда уларнинг сони

113 тага, 1979 йилда 123, 1989 йилда эса 130 тага етган эди. Ҳозирги вақтга келиб юртимизда 130 дан зиёд миллат вакиллари истиқомат қилмоқдалар.

Миллатлараро муносабатларни тўғри йўлга қўйиш борасида Ўзбекистон ўзига хос тажриба орттирган. Бунда фақат миллий ўзликни англаш, миллий ғурур ва ифтихор туйғусини тарбиялаш, миллатларнинг тили, маданияти, урф-одатларини асраб-авайлаш билан чекланмаслик, балки мамлакатдаги барча миллатларнинг умумий бирдамлигига эришиш тамойилига амал қилинди.

Бағрикенгликнинг кенг маънодаги талқини сифатидаги Ўзбекистон Республикасининг бош ҳужжати – Конституцияда: “Ўзбекистон Республикасида барча фуқаролар бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга эга бўлиб, жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахси ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар, қонун олдида тенгдирлар” (ЎЗР. Конституцияси, 2-бўлим, 5-боб, 18-модда); “Фуқаролар Конституция ва қонунларга риоя этишга, бошқа кишиларнинг ҳуқуқлари эркинликлари, шаъни ва кадр-қимматини ҳурмат қилишга мажбурдирлар (2-бўлим, 11-боб, 48-модда) моддалари асосий деб тан олинган.

Ўқувчи-ёшларда миллий бағрикенглик қадриятларини шакллантириш вазифаси ижтимоий психология олдида турган ғоят долзарб илмий-назарий муаммолардан бирини ташкил қилади. Ёшларда бағрикенглик маданиятини шакллантириш давлатни мустаҳкамлаш, унинг хавфсизлигини муҳофаза қилиш, ёшларни турли мафкуравий ёт ғоялардан асраш, уларни бағрикенглик, айниқса, миллий бағрикенглик асосларида ҳаётга тайёрлашда катта аҳамиятга эга. Бағрикенглик дунёвий давлатнинг энг зарур хусусиятларидан ҳисобланади. Аммо бағрикенглик (толерантлик) нима, унинг замонавий моҳияти нимада деган саволга илмий жавоб жамият олдида турган ва ўз илмий ечимини кутаётган муаммолардандир.

Толерантлик бирор-бир “омилларнинг” механик жараёни (ташқи ёки ички) натижаси ҳисобланмайди; ҳақиқий толерантлик – бу инсоннинг маълум муносабатларни (экзистенциал-инсонпарвар муносабат) ташкил этишдаги эгаллаган ўрни, унинг шахсий позицияси ва фаоллигини онгли, англаган ва масъулиятли танловининг намоиши бўлиб ҳисобланади.

Тадқиқот мавзуси юзасидан олиб борилган изланишлар асосида миллий бағрикенглик тамойилларининг ўзбек халқи миллий қадриятлари тизимида толерантлик тушунчаси таркибига анъанавий тарзда қуйидаги инсоний хислатлар киритилганлиги ва шакллантирилганлиги маълум бўлди.

Толерантликни ёшларда шакллантиришнинг мураккаб жиҳатларини, унинг мазмунининг серқирра жиҳатларини биз тадқиқотда қуйидагича белгиладик (2-расм):

Мотивацион компонент - маданий тафовутларни тан олиш ва шу асосда бошқа маданият вакиллари билан ижобий муносабатларни ўрнатиш. Ушбу тузилма шахснинг ёши, мавқеи, маълумоти, моддий фаровонлиги, тарбия даражаси ва ҳаттоки яшаш жойининг ўзгариши билан боғлиқ бўлган устун мотивларнинг ўзгариши билан тавсифланади. Ва шубҳасиз, маълум мотивларнинг устунлиги тўғридан тўғри маълум бир шахснинг йўналишига боғлиқ.

Когнитив-информацион компонент - кадриятли йўналишларга асосланган мутахассисларнинг профессионал алоқа моделлари бўйича маданиятлараро билим ва бошқа маданиятларга нисбатан салбий стереотиплар ва догмаларнинг йўқлиги. Шахсга ўзи ва дунё ҳақидаги когнитив тасаввурларнинг уйғунлигига интилиш хосдир. Когнитив диссонанс пайдо бўлиши номувофиқликдан халос бўлиш истагини келтириб чиқаради, қочиш мотивини вужудга келтиради ва кадриятлар тизимининг ўзгаришига олиб келади. Диссонанс когнитив тузилиш элементларини ўзгартириш учун туртки вазифасини бажаради. Масалан, рад этиш, жазолаш ва бошқалар кўркуви туфайли ижтимоий гуруҳларнинг эътиқодлари, кадриятларини мажбуран қабул қилиш. Г.М. Андреевнинг фикрига кўра, келишмовчилик, ўтмишдаги шахсий тажрибанинг мавжудлиги ва ҳозирги замондаги объектив вазият ўртасидаги фарқ туфайли юзага келади. Бошқа томондан, когнитив элементларнинг маданий “нақш”лар, меъёрларга мос келмаслиги, шунингдек когнитив элементнинг кенгроқ тасвирлаш тизимига мос келмаслиги когнитив келишмовчиликни келтириб чиқаради [4].

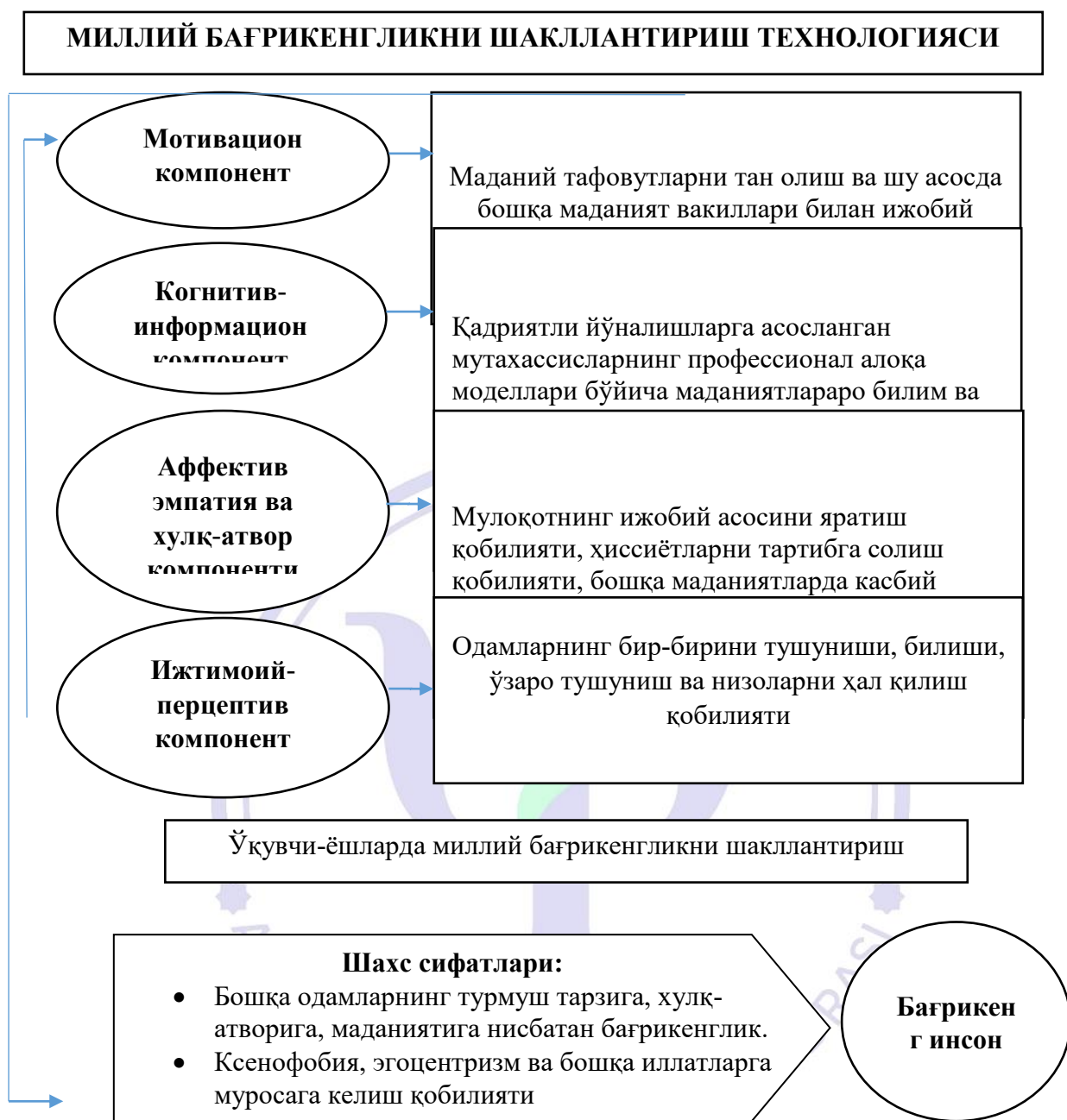

1-расм. Миллий бағрикенглик тушунчасининг компонентлари.

Аффеktiv эмпатия ва хулқ-атвор компоненти - Мулоқотнинг ижобий асосини яратиш қобилияти, ҳиссиётларни тартибга солиш қобилияти, бошқа маданиятларда касбий хулқ-атвор маданиятига эга бўлиш. А.В. Козина, мулоқот жараёнида эмпатияни ўрганиб, уни мураккаб тузилишга эга бўлган ақлий жараён деб атайди. У учта таркибий қисмни ўз ичига олади: аффеktiv (эмпатия элементи); когнитив (бошқанинг позициясини тушуниш ва уни оқлаш) ва хулқ-атвор (шерикка ҳақиқий самарали ёрдамни ифодалаш, ҳамдардликнинг тақлид ва оғзаки шакллари) [7]. А.Е. Ахметзянова (2011) эмпатиянинг психологик тузилишини (жараён сифатида) қуйидагича таърифлаган: бошқа одамнинг ҳиссий ҳолатини тушунишга йўналтирилганлиги асосида; унга нисбатан ҳамдардлик, яъни унга унга ўхшаш туйғуни бошдан кечириш; оғзаки ёки оғзаки бўлмаган мулоқот орқали қўллаб-қувватлаш. Эмпатия (инсоннинг сифат характеристикаси сифатида) инсоннинг шахслараро мулоқотда эмпатия жараёнини амалга оширишга тайёрлиги ва қобилиятидан иборат. Шахслараро ўзаро муносабатларда эмпатик жавоб беришнинг асосий психологик механизмлари, дейди А.Е. Ахметзянова, қуйидагилар: интерпретация, идентификация, децентрация ва эмоционал (ҳисларни юктириш). Ушбу механизмлар эмпатик жавобнинг турли даражаларида амалга оширилади [5]

Биринчи даражада (когнитив эмпатия) когнитив механизм назарда тутилади, унинг давомида субъект ўз ҳолатини ўзгартирмасдан эмпатия объектининг ҳиссий ҳолатини шарҳлайди. Иккинчи даражада (эмоционал эмпатия) эмпатия объекти билан субъектнинг идентификациясини таъминловчи проекция ва интроекция механизми орқали амалга оширилади. Шартли равишда субъект бошқанинг позициясига онгли тарзда тура олиши ва унга ҳамдард бўлиши билан эмпатия объектига децентрация мўлжалини олади.

Учинчи даражада (когнитив, ҳиссий ва фаол эмпатия) шахслараро идентификация (“қабул қилинадиган”, “тушуниладиган”, “ҳамдард бўла оладиган”, “самарали”) ҳиссий кўчиш механизми фаоллашади. Субъект эмпатия объектига ёрдам беради ва қўллаб-қувватлайди.

2-расм. Ёшларда миллий бағрикенгликни шакллантириш мазмуни

Ижтимоий-перцептив компонент - одамларнинг бир-бирини тушуниши, билиши, ўзаро тушуниш ва низоларни ҳал қилиш қобилияти. Ижтимоий-перцептив компонентда инсоннинг ижтимоий объектларни (бошқа одамлар, ўзлари, ижтимоий гуруҳлар, жамоалар ва бошқаларни) идрок этиш, тушуниш ва баҳолаш жараёнлари ва механизмларини, шунингдек улар ўртасидаги муносабатларни ўзлаштириш қобилияти ва тайёрлиги тушунилади. Мазкур компонент доирасида шахсдаги ижтимоий перцепция компетенциясининг ривожланишини ҳам кўриш мумкин.

Мазкур компонентлар таркибида миллий бағрикенгликни шакллантириш мазмуни миллий бағрикенгликни шакллантириш технологияси орқали шахсда туркум ижобий сифатларни (бошқа одамларнинг турмуш тарзига, хулқ-атвориға, маданиятига нисбатан бағрикенглик, ксенофобия, эгоцентризм ва бошқа иллатларга мурасага келиш қобилияти кабиларни) шакллантириш мумкин бўлади ва пировардида, ушбу шаклланиш жараёни натижасида бошқа миллат вакиллариға бўлган ижобий муносабат таркиб топади ва мустаҳкамланиб боради.

Шунингдек, тадқиқот давомида биз миллий бағрикенгликнинг баъзи индикаторларини ҳам аниқлаб, унга нисбатан ўз мулоҳазаларимизни қисқача баён қилмоқчимиз:

Миллий бағрикенгликнинг асосий кўрсаткичи сифатида бошқа миллат вакиллариға нисбатан ижобий муносабатни асосий қилиб кўрсатдик. Тенглик ва ўзаро ҳурмат эса бирламчи кўрсаткич сифатида, ҳамкорлик ва бирдамлик ва шу билан бирга тенг имкониятларға эға бўлиш иккиламчи кўрсаткич сифатида қайд қилинди. Охиргисида эса диний эркинлик ва ҳар бир миллатнинг ўз анъаналариға риоя қилиш имкониятини киритдик. Ана шулар биргаликда миллий бағрикенгликни таъминловчи етакчи омиллар сифатида кўзға ташланади.

3-расм. Миллий бағрикенглик индикаторлари

Тадқиқот мақсадларидан келиб чиқиб, глобаллашиб бораётган жамиятда миллий бағрикенгликни шакллантирувчи омилларни аниқлаб, қуйида “Миллий бағрикенглик шаклланаётган шахс модели”ни тақдим этмоқчимиз. Унга кўра:

шахснинг маънавий-ақлий салоҳияти ва умуминсоний қадриятлар ижтимоий-ахлоқий меъёр сифатида ушбу моделнинг таркибий қисми

сифатида, унинг марказида эса талаба шахсининг ривожланиши моҳияти акс этади. Зеро, юқоридаги фикрларимизга таянган ҳолда шуни айтиш лозимки, мактабларнинг юқори синфларида ҳамда олий таълим муассасаларининг дастлабки босқичларида миллий бағрикенгликни шакллантириш технологиясини қўллаш бир мунча самара беради ва айтиш мумкин даврдаги ёш психологик хусусиятлари ҳам ушбу билимларни ўзлаштириш учун айтиш мумкин муддао бўлиб ҳисобланади. Шундай экан, таълим муассасаларида талаба шахсини ривожланишини моделлаштириш вазифаси қўйилган экан, биз унинг марказида табиий равишда назарий маълумотлар ва билимларни келтирамиз. Унинг назарий асослари таркибига фалсафий, психологик, педагогик, технологик билимларни мужассам этамиз. Унда талабаланинг ижтимоийлашув жараёни, маданий мувофиқлик ҳолати ҳамда бевосита таълим жараёнидаги иштироки асосий принцип сифатида муҳим аҳамият касб этади. Моделнинг компонентларига алоҳида тўхталамиз:

мақсадли-қадриятли - шахсининг мақсадли-қадриятли жабҳаси ўз навбатида 2 та асосий компонентни ўз ичига олади: шахс маънолари тизими ва қадриятлар йўналганлиги. Иккаласи ҳам шахсият тушунчаси билан узвий боғлиқдир. Умумий тушунча сифатида тадқиқ этилувчи объектларни бирлаштиришга хизмат қилади.

субъект-субъектли - субъект-субъект муносабатлари таълим муассасасида ўқув-тарбиявий жараёнда ўзаро ҳамкорлик фаолиятини паритет (тенглик)асосида ташкил этишдан иборат муносабатлар тури бўлиб ҳисобланади.

мазмунли - психологик маданиятнинг мазмунли таркибий қисми инсон психикаси ва унинг фаолияти, бошқалар билан бўлган муносабатлари соҳасида шахсий аҳамиятга эга ва шахсий аҳамиятли ҳамда шахсий қадриятли интилишлар, идеаллар, эътиқодлар, қарашлар, позициялар, эътиқодларининг умумийлиги тизими билан изоҳланади.

процессуал-фаолиятли - фаолият субъектнинг олам билан ўзаро таъсирининг динамик тизими сифатида тушунилади: фаолиятдаги объектив дунёни ўзгартириб, субъект ўзини ўзи ўзгартиради (унинг онги ва шахсияти ўзгаради). Фаолият тизимида мотивлар, мақсадлар, шартлар ва тегишли ҳаракатлар ва операциялар киради. Ушбу тузилма функционалдир, яъни тизимнинг ҳар бир таркибий қисми ўз фаолиятида аниқ функцияларни бажаради.

Диагностик - психодиагностика усули учта асосий (объектив, субъектив, проектив) диагностик ёндашувларда конкретлаштирилган бўлиб, улар амалда мавжуд диагностик техникаларнинг бутун мажмуасини қамраб олади, диагностик фаолиятнинг муваффақияти (самарадорлиги) ва усули (хусусиятлари) асосида амалга оширилади.

4-расм. “Миллий бағрикенглиги шаклланаётган шахс” модели

Рефлексив – мазкур ҳолатда рефлексив механизмларнинг субъектнинг ўзига йўналганлиги, конструктив ўзини ўзи такомиллаштиришга

қаратилганлиги ва фаолиятининг оралиқ ва якуний натижаларини таҳлил қилишлиги билан баҳоланади.

Моделнинг натижаси сифатида талаба шахсида ривожланишнинг базавий кўрсаткичи ва ахлоқий қадрият намунаси сифатида миллий бағрикенгликни шакллантиришни қайд этиш мумкин. Талаба шахсида ушбу феноменнинг таркиб топиши, такомиллашуви келгуси фаолиятида барқарор руҳий ҳолатига ижобий таъсир кўрсатиши билан аҳамиятли ҳисобланади.

Бизнинг фикримизча толерантлик тушунчаси ва кўникмаларининг шаклланганлик хусусиятлари қуйидагилардан иборат қилиб белгиланди:

- инсон қадриятлари тизимидан ўрин олиши натижасида ёшлар ҳатти-ҳаракатлари ва амаллари мазмунига *таъсир этиши*;
- инсоннинг ўзига ишончини орттириши, унинг қарорлар қабул жараёнига ижобий таъсир этиши, унинг эркин яшаш тарзини *кучайтириши*;
- инсоннинг ўзга инсонлар билан мулоқот даражасини шакллантириши, бойитиши ва ижобий мезонлар асосига қурилишига *ёрдам бериши*;
- инсон маънавиятига дахлдор гуманитар тамойилларнинг *асоси бўла олиши*;
- инсонлараро мулоқот учун хизмат қилиши натижасида ижтимоий-сиёсий мазмун касб этиши, натижада инсон ҳуқуқ ва эркинликларининг амал қилиши учун *хизмат этиши*;
- ёшлардаги ижобий толерант хусусиятларнинг давлат ва жамият ижтимоий-сиёсий аҳволига таъсир ўтказиши, бўлиши мумкин бўлган ижтимоий-сиёсий зиддият ва тўқнашувларнинг *олдини олишга хизмат қилиши*.

Миллий бағрикенгликни психологик нуқтаи назардан шакллантириш масаласини биз ёшларда ўзиникидан бошқачароқ фикр, талаб, орзу-ҳавас, кенгроқ олиб қаралганда маданият, дин, ирқ, халқ борлигини тан олиш, тушуниш ва англаш, ўз фикрлари қатъийлигини инкор этмаган ҳолда ўзгалар фикрларига ҳам эътиборли бўлиш, ўзгалар дини ва маданиятини ҳурмат қила олиш, жамият таркибида ёшларни ҳар томонлама баркамол бўлишини таъминлашнинг зарур меъёри сифатида баҳоладик.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Миллатлараро муносабатлар ва хорижий мамлакатлар билан дўстлик алоқаларини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» Фармон. //“Халқ сўзи” газетаси. 2017 йил 20 май.

2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномасини ўрганиш ва кенг жамоатчилик ўртасида тарғиб этишга бағишланган илмий-оммабоп кўлланма. – Т.: Маънавият, 2019. 264-265-бетлар.
3. Асмолов А.Г. На пути к толерантному сознанию. – М.: Смысл, 2000. – 255 с.
4. Умарова, Н. Ш. (2021). ШАРҚ МУТАФАККИРЛАРИНИНГ ИҚТИСОДИЙ ИЖТИМОЙЛАШУВ ҲАҚИДАГИ ҚАРАШЛАРИ. *Academic research in educational sciences*, 2(11), 1225-1233.
5. Umarova, N. S. (2019). Economic socialization of the individual in the context of age periods. *Bulletin of Science and Education*, (22-3 (76)).
6. Умарова, Н. Ш. (2021). СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ СПОРТИВНОЙ МАРКЕТИНГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.
7. УМАРОВА, Н. (2020). СПОРТЧИЛАРНИ ПСИХОЛОГИК ТАЙЁРЛАШ ЖАРАЁНИДА ИРОДА КУЧИНИ НАМОЁН БЎЛИШНИНГ ТЕМПЕРАМЕНТАЛ ХУСУСИЯТЛАРИ. *Фан-Спортга*, (3), 42-44.
8. Умарова, Н. Ш., & Каримова, В. М. (2020). ШАХС ИҚТИСОДИЙ ИЖТИМОЙЛАШУВИДА ПУЛГА БЎЛГАН УСТАНОВКАЛАРИНИ АНИҚЛАШНИНГ ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК ТАҲЛИЛ. *Science and Education*, 1(Special Issue 4), 51-63.
9. Умарова, Н. Ш. (2019). Экономическая социализация личности в контексте возрастных периодов. *Вестник науки и образования*, (22-3 (76)), 60-64.
10. Atabaeva, N. B. (2019). Psychological factors affecting the development of altruism in humans. *Central Asian Journal of Education*, 3(1), 98-119.
11. Атабаева, Н. Б. (2018). Психологические особенности проявления альтруизма у детей. *Вестник интегративной психологии*, 27-30.
12. Taskarevna, N. Z., Yuldibaevna, B. G., Batirovna, A. N., & Ziyodullayevna, J. D. (2020). National features which are necessary to be developed in a person. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(6), 548-564.
13. Атабаева, Н. Б. (2020). The formation of altruism as a national feature in students. In *Актуальные проблемы психологии и педагогики в современном образовании* (pp. 176-177).
14. Атабаева, Н. Б. (2020). ДИНАМИКА РАЗВИТИЯ АЛЬТРУИЗМА КАК НАЦИОНАЛЬНОЕ СВОЙСТВО У МОЛОДЁЖИ. In *ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В СОВРЕМЕННОЙ НАУКЕ* (pp. 37-40).

15. Atabaeva, N. B. (2019). THE GENDER DIFFERENCES OF ALTRUISM BUILDING UP IN A PERSON. In *ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В СОВРЕМЕННОЙ НАУКЕ* (pp. 168-172).
16. Абдуллаева, Д. У. (2021). Психокоррекция во взаимоотношениях матери и подростка. *Наука и образование сегодня*, (4 (63)), 114-115.
17. Ubaydullayevna, A. D. (2019). IMAGINATIONS OF MOTHER ABOUT WOMAN SOCIAL ROLES AS A FACTOR OF ATTITUDES TOWARDS CHILDREN. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol*, 7(12).
18. Абдуллаева, Д. У. (2018). ДЕТСКО-РОДИТЕЛЬСКИЕ ОТНОШЕНИЯ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНОСТИ ДЕТЕЙ. In *Развитие интеллектуально-творческого потенциала молодежи: из прошлого в современность* (pp. 335-336).
19. Абдуллаева, Д. У., & Маткаримова, Н. Б. (2017). ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ПСИХОЛОГА-ПЕДАГОГА В ИНФОРМАЦИОННОЙ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ СИТУАЦИИ XXI ВЕКА. *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*, (6-2), 127-130.
20. Абдуллаева, Д. У. (2016). Взаимодействие психолог-педагог: от парадигмы исследования к парадигме обеспечения. *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*, (5-4), 11-13.
21. Абдуллаева, Д. У. (2016). СУЩНОСТИ И ЗАКОНОМЕРНОСТИ ПРОЦЕССА СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА. *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*, (5-6), 64-66.
22. Махмудова, Д. А. (2017). ОСОБЕННОСТИ ПСИХОТЕРАПЕВТИЧЕСКИХ МЕТОДОВ ПРИ РАБОТЕ С ЖЕРТВАМИ ТОРГОВЛИ ЛЮДЬМИ. *Наука и мир*, 2(5), 96-97.
23. Махмудова, Д. А., & Зуфарова, М. Х. (2016). ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ПСИХОТЕРАПИИ ПРИ РЕАБИЛИТАЦИОННОЙ РАБОТЕ С ЖЕРТВАМИ ТОРГОВЛИ ЛЮДЬМИ. *Наука и мир*, 3(1), 130-132.
24. Махмудова, Д. А., & Зуфарова, М. Х. (2016). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РАБОТЫ С НЕВРОЗАМИ У ДЕТЕЙ. *Наука и мир*, 3(6), 41-42.
25. Эгамбердиева, Н. М., & Махмудова, Д. А. (2013). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ОЩУЩЕНИЯ СЧАСТЬЯ ОДАРЕННЫХ ДЕТЕЙ В УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. *SCIENCE AND WORLD*, 77.

26. Махмудова, Д. А. (2013). ОСОБЕННОСТИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ РАБОТЫ С ЖЕРТВАМИ ТОРГОВЛИ ЛЮДЬМИ. *SCIENCE AND WORLD*, 116.
27. Реджабаева, М. З., Махмудова, Д. А., & Газиханова, Ш. ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ОКАЗАНИЯ КОМПЛЕКСНОЙ ПОМОЩИ ОДАРЕННЫМ ДЕТЯМ.
28. Khasanova, A. R., & Ismailova, N. I. Mutual coordination of sensorimotor activity for physical development of children with autism spectrum disorders.
29. Kurbanova, F. K. (2022). METHODS OF DEVELOPING INTERCULTURAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS IN THE CONDITION OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE. *Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal*, 2022(2), 202-213.
30. Kurbanova, F. (2021). PECULIAR FEATURES OF ENGLISH AND UZBEK SPEECH ETIQUETTE. *Academic research in educational sciences*, 2(4), 1850-1855.
31. Kurbanova, F. K. (2020). LANGUAGE UNITS DENOTING CULTURAL FEATURES OF A NATION. *Academic research in educational sciences*, (3), 980-984.

